

REGIONALNI RAZVOJ U SR SLOVENJI**

Igor Vrišer*

IZVLEČEK

UDK 911:711(497.12)

Na osnovi devetih kazalcev je za dvanajst regij v okviru SR Slovenije prikazan regionalni razvoj v obdobju 1952 - 1982.

ABSTRACT

UDC 911:711(497.12)

REGIONAL DEVELOPMENT IN THE SOCIALIST REPUBLIC OF SLOVENIA

The study tries to reveal fluctuations in the level of regional development for 12 regions in Slovenia during the years 1952 to 1982, using nine indicators.

I.

Medžu užim regionalnogeografskim temama je, po mom mišljenju, od posebnog značaja regionalni razvoj, to jest analiza dosadašnjeg društvenog razvoja, postignuti stupanj socijalno-ekonomskog razvoja i dosadašnji problemi prirodnog, društvenog i ekonomskog značaja i njihova uloga u budućem razvoju regije. Regionalni razvoj u suštini obuhvata kompleks društveno-ekonomskih faktora te, u ne baš maloj mjeri, zavisi od prirodnih izvora i općih društvenih prilika u regiji. Iz neobjašnjivih razloga jugoslovenski geografi prepuštaju tu tematiku ekonomskim parametrima (npr. o narodnom dohotku, vrijednosti osnovnih sredstava, investicijskim ulaganjima, zaposlenosti itd.) u regiji. Pri tome zanemaruju druge za regionalni razvoj relevantne faktore kao što su prirodni izvori, socijalnogeografski odnosi, očuvanje okoline i naročito teritorijalna podjela rada u regiji. Smatram da je takvo pasivno shvaćanje geografa štetno jer prepušta tu izrazito geografsku tematiku drugoj struci i time siromaši regionalnu geografiju.

* Dr., redni prof., Oddelek za geografiju, Filozofska fakulteta, 61000 Ljubljana, Aškerčeva 12.

** Regionalni razvoj v SR Sloveniji, *Ekonomska revija*, 4, 1985, p. 272-288. Tu je predstavljen skraćeni prikaz studije.

Pojam regionalnog razvoja* je novijeg izvora. Poslijeratni društveno-ekonomski razvoj je gotovo u svim zemljama ukazao na činjenicu da regionalne razlike koje nastupaju u privrednom i socijalnom životu pokrajina, država i kontinenta imaju dublji društveni značaj. Postalo je očigledno da treba uzimati u obzir uz sektorsku i prostornu (teritorijalnu) podjelu rada (Vrišer, 1978). Ona proizlazi iz općih socijalno-ekonomskih odnosa i prilika i ima određene eklatantne ekonomskogeografske i regionalnogeografske uvjete i specifičnosti. Zanimljivo je da su se nove ideje, bez obzira na njihovu aktualnost, vrlo teško prihvaćale u privrednim ideologijama kako kapitalističkog tako i socijalističkog svijeta (Ambrožič-Počkar, 1975). Zbog toga su još danas rijetke zemlje u kojima je politika regionalnog razvoja prihvaćena u cjelini te kompleksno uključena u ekonomsko, odnosno društveno planiranje. Obično se rješavaju samo pojedini zaoštreni problemi koji izazivaju socijalne, političke ili etničke probleme i suprotnosti. Druga karakteristika dosadašnje politike regionalnog razvoja je njena prvenstvena usmjerenost na rješavanje problema manje razvijenih područja. Daleko manje pažnje se posvećivalo depresivskim područjima ili različitim aglomeracijama iako su u tim oblastima postojali određeni teški ili potencijalni problemi (npr. zastarjelost industrijskih postrojenja, degradacija okoline, neodgovarajuća infrastruktura itd.). Samo povremena pažnja ukazivala se je različitim specifičnim regionalnim problemima, npr. agrarna prenaseljenost, zapošljavanje, odumiranje rudnika, prekvalificiranje radnika, dopuna infrastrukturne mreže itd. (Report ..., 1983).

U Jugoslaviji smo uglavnom slijedili taj razvoj s izuzetkom pomoći manje razvijenim predjelima. Toj pomoći se od samog osnivanja socijalističke Jugoslavije pridavala posebna pažnja koja je bila uključena u sve planske akte. Interesantno je da se je taj razvojni problem mnogo godina rješavao samo na razini federalnih jedinica. Tek potkraj šestdesetih godina pojavilo se saznanje da postoje nerazvijena područja i

* Regional development, aménagement du territoire, Raumforschung und Raumplanung.

(Lačni ..., 1969) unutar razvijenih jedinica te da i ona trebaju posebnu brigu. U tom smislu su gotovo sve federalne jedinice usvojile posebne republičke zakone o uskladjivanju, odnosno o pospješivanju regionalnog razvoja nedovoljno razvijenih općina, kasnije i mjesnih zajednica i pograničnih predjela (Šakota, 1977). Na taj način se je u jugoslavenskoj politici regionalnog razvoja formirala dvojaka praksa: pomoć nedovoljno razvijenim na federalnoj razini i pomoć manje razvijenim unutar federalnih jedinica. Pospješivanje regionalnog razvoja izvodilo se je posebnim fondovima, subvencioniranim kamatama i udruživanjem rada i sredstava. Karakteristično je da se do danas nije prakticirala pomoć drugim ekonomski ili društveno pogodženim područjima, npr. depresivskim ili područjima ugroženom prirodnom okolinom. Ovakvo sužena politika regionalnog razvoja ostala je aktualna sve do danas jer i posljednji društveni dokumenti ostaju na starim shvaćanjima i dopuštaju jedino diskusiju o opredeljivanju nedovoljno razvijenih područja i o mjerilima za njihovo svrstavanje (Komisija ..., 1983). O širem uključivanju regionalne razvojne politike u opću plansku politiku nije bilo nikakvih poticaja. Čak i većina naučnih publikacija o toj tematici sužava diskusiju na problem razvijenosti i na raspravu o ekonomskim indikatorima razvijenosti, a izostavlja socijalne i prirodne faktore (Stajić, Sicherl, Bolčić, 1971).

Iz svega toga proizlazi:

- da su regionalni razvojni problemi za mnoge političare i privrednike premalo aktualni, iako je poznato da se oni godinama kumuliraju i da je tada njihovo rješavanje mnogo teže i skuplje (slično kao i s degradacijom okoline),
- da još uvijek nemamo odgovarajuće metodologije koja bi na objektivnan način omogućavala mjerenje regionalne razvijenosti i uspoređivanje s drugim regijama,
- da postoje poteškoće s podacima i indikatorima koji moraju biti reprezentativni i u dugim serijama da bismo dobili pravilnu sliku o

razvoju i mogućnost usporedjenja. Posebno pitanje je kako te različite indikatore ujediniti u jedan zajednički nazivnik i time olakšati usporedživanje.

II.

Na osnovi navedenog želim u ovom prilogu pokazati na primjeru SR Slovenije slijedeće:

1. kakav je bio regionalni razvoj u poslijeratnim godinama u pojedinim regijama i
2. da li su se regionalne razlike smanjivale ili povećavale, naročito poslije usvajanja republičkih zakona u uskladženom regionalnom razvoju od 1971. godine dalje.

Metoda mjerenja. Složeni problem mjerenja regionalnog razvoja pomoću različitih indikatora i pojava pokušao sam riješiti jednostavnim i svima razumljivom metodom: sve upotrebljene indikatore (devet po broju) mjerio sam u indeksima od republičkog prosjeka. Republički prosjek je uvijek iznosio 100, ako je pojava imala nižu vrijednost indeks iznosio je od 0 do 100, a ako je bio iznad prosjeka imao je vrijednost iznad 100. Budići da su indeksi relativni i neimenovani brojevi možemo ih računsko obradživati. Na toj osnovi smo indekse svih devet pokazatelja za pojedinu regionalnu jedinicu sakupili i izračunali njihovu aritmetičku sredinu, odnosno, prosječni indeks regije. Iz njega je bilo vidljivo za koliko indeksnih točaka (postotaka) je bila regionalna jedinica iznad ili ispod republičkog prosjeka i kako se je u godinama proučavanja mijenjao njezin položaj u usporedbi s drugim regijama. Kao sve statističke metode i ova je imala neke slabosti. Njezina najveća mana je bila u tome da je pokazivala samo relativni stupanj razvijenosti, a ne i apsolutni. Na konačni rezultat mnogo su utjecale neke abnormalne ili iznimne vrijednosti pojedinih pokazatelja. S druge strane njegova glavna prednost bila je u tome da su se rezultati mogli usporedživati međusobno za više vremenskih presjeka. Time smo dobili vremenske serije o mijenjanju položaja regionalne jedinice tokom više godina.

Indikatori. Upotrijebili smo devet indikatora koje je usvojio i republički zakon o ubrzavanju uskladženog regionalnog razvoja u SR Sloveniji (Uradni list SRS 30/80) koji su bili relevantni za opredeljenje razvijenosti općina, odnosno mjesnih zajednica i drugih geografskih područja. Ti pokazatelji predstavljaju tri značajna aspekta društveno-ekonomskih prilika: ekonomsko, socijalno i opskrbno stanje. Republičko zakonodavstvo ih upotrebljava već više godina i prema tome možemo ih smatrati provjerenima. Bili su upotrebljeni sljedeći pokazatelji:

1. Udio zaposlenih u radnom kontingentu stanovništva,
2. vrijednost aktivnih osnovnih sredstava društvenog sektora po radno sposobnom stanovniku,
3. razvoj stanovništva u određenim razdobljima (između popisa stanovništva),
4. narodni dohodak po stanovniku,
5. udio negrarnog privrednog sektora u društvenom proizvodu cjelokupne privrede,
6. promet u trgovini na malo po stanovniku,
7. udio studenata viših i visokih škola u cjelokupnom stanovništvu,
8. udio predškolske djece u odgojno-obrazovnim ustanovama od cjelokupnog broja predškolske djece,
9. broj liječnika na 10.000 stanovnika.

Na žalost, neki od navedenih indikatora su djelomično kvarili račune; najviše problema bilo je s pokazateljem "vrijednost aktivnih sredstava" i "zaposleni u radnom kontingentu stanovništva". Za neke su nedostajali podaci za prve poslijeratne godine (udio predškolske djece, udio studenata).

Regionalne jedinice. Za analizu na regionalnoj ravni upotrijebili smo 12 regija koje se upotrebljavaju u republičkom zavodu za društveno planiranje i koje se uglavnom slažu s regionalizacijom S. Plešiča (1981). Te regije su danas i međuopćinske zajednice. Regionalne jedinice su bile sljedeće:

Pomurska regija	Posavska regija	Ġorenjska regija
Podravska regija	Dolenjska regija	Goriška regija
Koruška regija	Zasavska regija	Notranska regija
Savinjska regija	Osrednje-slovenska regija	Obalna regija

Budući da su današnje općine bile osnovane 1958. godine morali smo za raniji period upotrijebiti nekadašnje srezove (kotare). Oni su pojedinačni ili udruženi bez većih odstupanja odgovarali izabranim regijama, odnosno današnjim međuopćinskim zajednicama. Iako se nisu potpuno podudarali smatrali smo da tim pojednostavljenjem nismo napravili neku veću grešku.

Vremenski presjeci. Statistička gradža uvjetovala je izbor vremenskih presjeka. U prvim poslijeratnim godinama jugoslavenska statistika donosila je dosta oskudne podatke. Njezin redovni rad je počeo tek poslije 1952. godine. Nakon 1960. godine dostupni su prvi podaci o današnjim općinama. Zbog toga smo bili prisiljeni da analizu regionalnog razvoja na razini regija ograničimo na 1952., 1961., 1966., 1971., 1976., i 1982. godinu što se uglavnom podudara i s popisima stanovništva. Detaljniju analizu na razini općina izveli smo za 1961., 1971. i 1982. godinu (rezultate te analize ne navodimo u ovom referatu).

III.

Osnovna konstatacija iz sprovedene analize regionalnog razvoja u SR Sloveniji prema opisanom postupku je da su se u periodu 1952 - 1982, razlike postupno smanjivale. Međutim, te promjene nisu bile niti brze niti jednakomjerne. Bile su u tijesnoj vezi s općim društveno-ekonomskim prilikama i privrednom politikom. Konstatacija se najbolje vidi iz indeksa za pojedine regije.

Stupanj postignute društveno-ekonomske razvijenosti slovenskih regija mjereno u indeksnim točkama od prosjeka SR Slovenije (= 100) na osnovi devet pokazatelja:

Regija	1952.*	1961.	1966.	1971.	1976.	1982.
Pomurska	54,4	57,6	64,1	64,5	67,3	73,1
Podravska	107,1	96,9	93,5	91,2	93,4	91,0
Koruška	100,4	96,2	88,3	80,8	90,9	89,7
Savinjska	94,2	85,2	89,3	84,1	91,5	94,3
Posavska	63,4	60,0	61,9	61,6	67,3	90,8
Dolenjska	55,0	65,7	72,1	72,2	72,4	89,7
Zasavska	130,9	107,2	102,3	100,2	101,2	95,1
Središnja-slo- venska	139,8	136,0	142,4	137,8	122,3	117,5
Gorenjska	132,2	110,9	115,3	106,1	108,8	103,1
Goriška	73,7	83,1	89,1	91,6	98,8	97,8
Notranjska	68,1	78,0	94,5	106,0	85,4	87,8
Obalna	69,2	115,9	117,8	120,9	125,2	113,7
SR Slovenija	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Smanjivanje razlika nije bilo pravolinijski već bilježimo pojedine otklone. Stanje 1952. g. s velikim razlikama izražava naslijeđene regionalne razlike nastale pod utjecajem kapitalističkog sistema predratnih

* Nedostaju dva indikatora: aktivna osnovna sredstva na radno sposobnog stanovnika i udio studenata. Razlike između najmanje i najviše razvijenih regija iznosile su 1952. godine 85,4 indeksne točke. Godine 1982. su se smanjile na 44,4 indeksne točke. Pojedinih godina su bile:

1952.	85,4 indeksne točke	1971.	76,2 indeksne točke
1961.	78,4 indeksne točke	1976.	57,9 indeksnih točaka
1966.	80,5 indeksnih točaka	1982.	44,4 indeksne točke

razdoblja. Očigledna je duboko izražena polarizacija na razvijene (Zasavje, Gorenjska i Središnja Slovenija) i nerazvijene (Pomurje, Dolenjska, Posavje, Goriška, Notranjska) koji zaostaju za prosjekom za 30-40 posto. Tri regije imaju republički prosjek: Podravje, Koruška i Savinjska.

Na smanjenje razlika 1961. g. su, prema svemu sudeći, utjecala ulaganja u industriju i infrastrukturu u manje razvijenim regijama (u Dolenjskoj, Goriškoj, Notranjskoj, a naročito Obalnoj regiji). Do izražaja je vjerovatno došla i djelomična decentralizacija podsticanja uvođenjem komunalnog sistema i povećanjem privredne samostalnosti novih općina.

U 1966. g. bilježimo ponovno povećanje regionalnih razlika. Privredna liberalizacija u tom periodu je zasigurno išla u korist razvijenih regija i to naročito Središnje Slovenije. U tom periodu se pokazuju prvi znaci relativnog smanjenja uloge nekih starijih industrijskih regija (Zasavje, Koruška, Podravje). Povećanje regionalnih razlika pobudilo je u Sloveniji mnogobrojne primjedbe jer se prilike ni u 1971. g. nisu bitno promijenile. Određena pozitivna pomjeranja su u to vrijeme zabilježena samo u korist Obalne, Notranjske i Goriške regije. Kod ostalih manje razvijenih regija zapažamo stagnaciju, a u starim industrijskim područjima nazadovanje.

Tek posle 1971. g. došlo je, izvođenjem nove regionalne razvojne politike na osnovi posebnih zakona o uskladženom regionalnom razvoju, do preokreta. Godine 1976. se amplituda razlika smanjila na 57,9 indeksnih točaka. U to vrijeme su izrazit razvoj postigle Dolenjska, Goriška i Savinjska regija. U poslednjem petogodišnjem periodu do 1982. godine se je konačno popravio i položaj Pomurske i Posavske regije. Relativno se snizio i visoki položaj Središnje slovenske (ljubljske) regije i Obalne regije, koje su u prethodnom razdoblju doživljavale izrazitu konjukturu na račun velikih ulaganja i koncentracije kapitala. Nije se bitno promijenio ni položaj Podravske i Koroške regije koje su se zbog

stagnacije našle ispod republičkog prosjeka. Jak pad bilježimo kod Zasavske regije koja je sve do 1965. g. bila industrijsko srce Slovenije, a se je sada pretvorila u depresivno područje. Još uvijek je ostao problematičan položaj Pomurske regije koja zaostaje za prosjekom za 17 indeksnih točaka. Središnja slovenska i Obalna regija su zadržale svoj visoki položaj. Ipak treba napomenuti da je visoki položaj Obalne regije izraz njenih posebnih komparativnih prednosti (posebno položaja na Jadranskoj obali) i koje su još uvijek premalo iskorištene.

Opisano smanjivanje regionalnih razlika zapažamo na regionalnoj kao i na općinskoj razini samo da su tu one ostale i dalje vrlo velike i zabrinjavajuće. Politika uskladenog regionalnog razvoja pokazala je na općinskoj razini manje uspjeha i mnogo veću zavisnost od konkretne mikroregionalne situacije.

Literatura :

- Ambrožič - Počkar, M., 1975: Nekateri aspekti akcije za reševanje problema neenakomernega razvoja posameznih območij v Jugoslaviji in nekaterih državah v Evropi. *Ekonomska revija* 26, št.2, Ljubljana, s.227-235.
- Ilešič, S., 1981: Redakcijska zasnova in struktura predvidene regionalnogeografske monografije Slovenije, *Geografski vestnik* LIII, Ljubljana, s.103-114.
- Komisija zveznih družbenih svetov za vprašanja gospodarske stabilizacije, 1983, *Regionalni vidik razvoja Jugoslavije*.
- Kubović, B., 1974: *Regionalna ekonomika*. Zagreb.
- Lačni i siti Slovenci, 1969. Maribor.
- Report of an Inquiry into Regional Problems in the United Kingdom, 1983, *Regional Studies Association*, Norwich.
- Rosić, I.M., 1979: *Regionalna ekonomika Jugoslavije*. Kragujevac.
- Stajić, S., P.Sicherl, S.Bolčić, 1971: Kriteriji i metodi za merenje stepena razvijenosti nerazvijenih područja Jugoslavije, IEN, Beograd.
- Šakota, I., 1977: Privredno nedovoljno razvijena područja u republikama i autonomnim pokrajinama 1976-1980. *Jugoslovenski pregled* XXI, št.6, Beograd, s.223-228.
- Vrišer, I., 1976: *Regionalno planiranje*. Ljubljana, p.50-57.

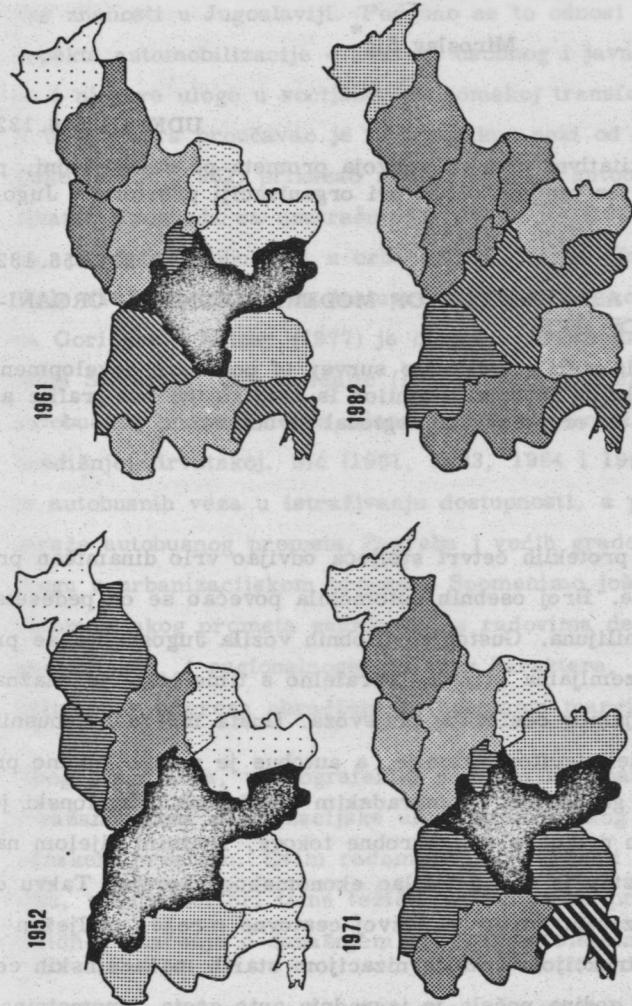
REGIONAL DEVELOPMENT IN THE SOCIALIST REPUBLIC OF SLOVENIA

During the post war period it has been gradually established that even "regional differences" have a deep social significance. There are but a few countries in the world which implement an integral regional development policy. In Yugoslavia, for instance, the assistance to the less developed regions has been the principal objective of this policy.

The study tries to reveal fluctuations in the level of regional development for 12 regions in Slovenia during the years 1952 to 1982, using nine indicators to show the development of productive forces, the effects of the functioning of productive forces, and the growth of social standard. The study also points at the results of the policy of a more balanced regional development which was introduced in the seventies and has been used ever since.

The level of development reached was measured in index points against the existing republican mean. Finally the mean of all the nine indicators was calculated.

Thus obtained findings indicate that the regional differences have been gradually eliminated thanks to industrialization, decentralization of management, and a more balanced regional development which has been imposed since the year 1972. Nevertheless, regional differences between the most and the least developed regions continue to be considerable. The differences among various communities are even greater.

Stupanj društveno-ekonomske razvijenosti u slovenskim regijama mjereno u indeksnim točkama od prosjeka SR Slovenije na osnovu devet indikatora u 1952., 1961., 1966., 1971., 1976. in 1982.g.